

ZDROJE NETOLERANCIE

PhDr. Imrich Vašečka
November 2005

DRAFT

Zdroje netolerancie možno zoskupiť do troch skupín:

- sociálno-psychologické zdroje (stereotypy a predsudky),
- sociálno-kultúrne zdroje (nedôvera k cudzím, etnocentrizmus a nacionalizmus, kultúrna tradícia, sústavy netolerantných postojov, ideológie násilia a nenávisťi),
- sociálno-politické zdroje (zle realizovaná politika solidarity a integrácie, život v anomickej spoločnosti, nadmerná dynamika zmien v spoločnosti).

SOCIÁLNO - PSYCHOLOGICKÉ ZDROJE NETOLERANCIE.

(Inšpirované H. Hamer, 1994. *Demon nietolerancji.*)

Stereotypy

Stereotyp je schéma vnímania, uvažovania a hodnotenia určitých javov, ovplyvňujúca názory, mienku, postoje a chovanie. Ide o tendenciu k zjednodušenému a zdeformovanému vnímaniu, uvažovaniu a hodnoteniu skupín ľudí. Majú podobu strnulých predstáv, ktoré ľudia preberajú obvykle z iných zdrojov ako z vlastnej skúsenosti. Stereotyp uľahčuje život, pretože nevyžaduje samostatnú psychickú námahu. Má iracionálny charakter a ťažko podlieha zmene na základe logickej argumentácie. Svet je so stereotypmi jednoduchší. Ak však vedie k deformovaniu skutočnosti stáva sa nebezpečný. (Sociol. slovník)

Stereotyp sa vyznačuje:

- Malým počtom vecných informácií.
- Zvýrazňovaním a zveličovaním určitých znakov a zastieraním a zmenšovaním iných, čo napomáha prehlbovaniu rozdielov medzi „svojimi“ a „cudzími“.
- Pripisovaním najčastejšie negatívnych znakov príslušníkom danej skupiny, čo sa spája s minimalizáciou individuálnych rozdielkov v rámci skupiny.
- Intenzitou negatívnych emócií spojených so stereotypom.
- Strnulosťou a odolnosťou vlastných hodnotení na zmeny, čo je spojené s ich privlastnením si už v rannom detstve. Utvárajú ich, udržiavajú a prenášajú v podobe vzorov myslenia najbližšia rodina, pre osobu významní jedinci, kultúrno-sociálne prostredie, hlavne tzv. referenčné skupiny (skupina, ktorej členom sa jedinec chce stať, alebo jej uznanie chce získať).
- Verbálnym charakterom.
- Subjektívnou istotou, že je výstižný a homogénny.

Predmetom stereotypov obyčajne sú skupiny, rasové, národné, regionálne, profesiové, stúpenci nábožestiev, predstavitelia soc. vrstiev, skupiny veku, pohlavia, skupiny vyznávajúce určitú módu

Stereotypy majú funkciu:

- poznávaciu,
- adaptačnú na prostredie,
- obrannú a redukujúcu strach,
- posilňujú skupinové hodnoty,
- ospravedlňujú vlastnú nenávisť a kanalizujú agresiu k iným,
- zabezpečujú predvídateľnosť ľudského správania
- komunikačnú, dorozumievanie sa s „s vlastnými“,
- umožňuje manipulovať ľuďmi.

Genéza stereotypov

- výchova,
- počas plnenia sociálnych rolí (tvorí sa stereotyp „iného“),
- v medziskupinových konfliktoch o obmedzené zdroje,
- proces získavania identity (my a oni, my sme lepší),
- prenesenie agresie na iných, nevinných „obetných baránkov“,
- určité znaky osobnosti (autoritárska osobnosť),
- schematická a selektívna štruktúra poznávania.

Stereotypy majú tendenciu sa samoumocňovať:

- pre selektívnosť vnímania (vnímame ľahšie to, čo očakávame, že budeme vnímať),
- pre samonaplňujúcu sa predpoveď (učiteľ sa bude menej venovať tzv. menej schopným a oni sa stanú menej schopnými),
- pretože na stereotypoch sa opiera stigmatizácia.

Predsudky¹

Neide o to ako sme, ale čo s tým robíme.

V Múzeu tolerancie v Los Angeles, ktoré založil Simon Wiesenthal sú dva vchody: jeden pre ľudí s predsudkami a druhý pre ľudí bez predsudkov. Ten druhý je ale uzavretý, všetci musia ísť prvým vchodom. Podľa Wiesenthala neexistuje človek bez predsudkov.

Predsudok je iracionálny a negatívny postoj k iným ľuďom, intenzívny, strnulý a odolný voči zmenám.

Velký sociologický slovník (1996) uvádza, že predsudok „... v širšom význame je väčšinou chápaný ako uzavretý postoj k čemukoliv (k vlastnej životnej situácii, k chovaniu inej osoby či osob, k udalosti apod.), ktorý sa utvára jednou apriori danou náboj. či ideol. determinantou, nezávisí na okamžitej situácii, neopiera sa o porozumenie ... V sociológii sa väčšinou zisťuje predsudok ako negatívny postoj voči určitej skupine či skupinám ľudí, ktorý má ospravedlniť a posilniť jej diskrimináciu, a to na základe jej skupinového členstva a nikoliv osobných vlastností. Predsudek je ... zobecnením, podľa neho určité kategórie ľudí majú kvalitu nižšiu než my sami, pričom tento názor je brán za daný bez ďalšieho prezkúšavania. Predsudky najčastejšie vystupujú vo vzťahoch medzi rasami ... národmi či etnikami ... môžu však vychádzať tiež z rozdielov sociálnych, kultúrnych, regionálnych, náboženských, môžu sa viazať na rozdiely veku, pohlaví apod. ... Sociálne-psychologické vysvetlenie spatruje v predsudku zvlášť typ agresívneho chovania, jež má redukovať vlastnú frustráciu. Objekt predsudku zde plní funkciu obeťného beránka, teda náhradného objektu agrese. Rada empirických štúdií dokazuje, že napríklad

¹ Pre viac informácií pozri Allport, G. W., 2004. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

předsudkem ve formě xenofobie trpí ve větší míře lidé, kteří patří ve své vlastní společnosti mezi méně úspěšné. Druhotně se předsudek šíří socializací, a to v rodině, ve skupinách vrstevníků, ale též tiskem, filmem, ve škole apod.“

Národnostné predsudky chápe Velký sociologický slovník (1996) „... jako emocionálně podmíněný postoj pro nebo proti určitému národu (etniku) a jeho příslušníkům. Důvodem je pouze to, že dotyčný náleží k určitému národu a jsou mu tedy připisovány záporné nebo kladné vlastnosti u daného národa apriori předpokládané. Předsudek národnostní se jeví jako pevné stanovisko, jakákoliv diskuse o jeho správnosti či pravdivosti není připuštěna, jeho zástance jej hájí za každou cenu, logické argumenty jej neovlivňují. Předsudky národnostní mohou vést k přesvědčení o vlastní nadřazenosti, resp. o nadřazenosti vlastního národa, ale také k odmítání rozdílů mezi příslušníky některých národů (etnik). Může se objevit i snaha přejít do 'nadřazené skupiny' ... Předsudky národnostní jsou obdobou rasových předsudků ...“

Predsudky sa prejavujú v stereotypoch a stereotyp napomáha vzniku predsudku. Nie každý stereotyp vedie k predsudku (stereotyp gazdinej), aj keď predsudky vznikajú najčastejšie na báze stereotypov. Ich predmetom sú tiež skupiny, tak ako u stereotypov.

Príčiny predsudkov sú také isté ako u stereotypov: nedostatočná znalosť ľudí, predčasné prenášanie znakov jedinca na celú skupinu, konformizmus, frustrácia, konflikty sociálne-ekonomické.

Znaky predsudku:

- Obsahuje zložku poznávaciu (falošný názor), emotívno-hodnotiacu (nepriateľstvo) a behaviorálnu (pripravenosť k tendenčnému správaniu sa). Tým sa o.i. líši od stereotypu, o ktorom hovoríme iba ako o schéme poznávania, vnímania, hodnotenia.
- Agresívny program aktivity smerujúcej proti členom „cudzej“ skupiny, často s cieľom izolovať ju, alebo úplne odstrániť.
- Ide obyčajne o konglomerát rôznych stereotypov.
- Ľuďom ktorých sa týka sa pripisujú negatívne znaky.
- Ide o úsudok, ktorý sa opiera o prv ustálené falošné východiská.
- Obsahuje početné zjednodušenia a nadmerné zovšeobecnenia, čo vedie k zatieraniu rozdielov medzi ľuďmi z jednej triedy, skupiny, vrstvy a pod.
- Ide o postoj intenzívny, strnulý, uzavretý, odolný voči zmenám.
- Prejavuje sa tendenciou hľadať „obetných baránkov“ a konformizmom.

Kedy negatívny postoj nie je predsudkom?

- Keď sa opiera na overených informáciách.
- Keď osoba svoj postoj mení pod váhou vecných argumentov.

Deformácie v tom, ako vnímame svet (posilňujú predsudky):

- Prvý dojem.
- Tzv. znaky centrálné a ukryté (učiteľ vníma deti vzhľadom na ich schopnosti).
- Halo efekt (zovšeobecnenie prvého dojmu).
- Logická chyba (predpokladáme, že určité chyby sa vyskytujú vždy spolu - silný fyzicky bývajú zväčša - údajne - agresívnejší, čo nie je pravda).
- Chyba lahodnosti. Tendencia k prehnane pozitívnemu hodnoteniu ľudí.
- Chyba centrálnnej tendencie Vyhýbanie sa hodnoteniu ľudí, ktoré registruje ich rozdiely a hodnotenie ľudí rovnakým spôsobom ako „dobrý“, „priemerný“ a pod.

- Chyba atribúcie. Nadhodnocovanie úlohy osobných vlastností a predpokladov pri objasňovaní príčin správania vlastného či iných a nedoceňovanie situačného kontextu - napr. si myslíme, že ako ľudia vysoko morálni nie sme v stave správať sa voči iným ukrutne.
- Tendenčnosť myslenia. Snaha podriaďiť informácie raz utvorenej hypotéze či názoru. Prejavuje sa to tromi spôsobami: vyhýbame sa informáciám, ktoré nesúhlasia s našim názorom, nedoceňujeme, nespracovávame obdržané informácie, ktoré nepotvrdzujú náš názor, pretvárame informácie negatívne v informácie potvrdzujúce náš názor. Dá sa tomu zabrániť učením sa umeniu diskusie a hre na alternatívne myslenie, t.j. vyhľadávanie opačných argumentov, než aké sme si osvojili.

Najdôležitejšími príčinami predsudkov sú:

- Autoritárska osobnosť.
- Neuspokojenie dôležitých potrieb.
- Dehumanizácia vzťahov medzi ľuďmi.
- Pocit ohrozenia zapríčinený krízami ekonomickými, politickými a ideologickými.

Autoritárska osobnosť

Autoritárska osobnosť napomáha prijímaniu a šíreniu predsudkov. Autoritárska osobnosť sa vyznačuje: používa stereotypy, jej postojom je podriadenosť voči moci, je nepriateľská k cudzím, je voči nim podozrievavá, má sklon trestať osoby ktoré na nej závisia, pripisuje vlastné znaky a motívy iným ľuďom.

Genéza: Prísna výchova, časté trestanie, vysoké požiadavky, hrozba pozbavenia lásky ak ich nenaplní. Dôsledkom je emócia nepriateľstva, zlosti a bojovnosti. Tieto emócie vyvolávajú ďalšie tresty od rodičov. Preto ich dieťa uvoľňuje vo svojom prostredí na tých, ktorí im to dovoľia - na slabších, na zvieratách ...

Autoritárska osobnosť sa vyznačuje:

- stereotypné myslenie,
- rešpekt voči moci a prísnosť na deti a podriadených,
- činnosť škodiaca iným a cynizmus,
- vytváranie zdania „silného človeka“,
- nastavenie na útok zvonku, videnie hrozby aj tam, kde nie je, neustála podozrievavosť,
- konvenčné správanie a agresia voči tým, ktorí myslia a konajú inak,
- nespráva sa prirodzene a uvoľnene,
- nemá schopnosť empatie a súcitenia,
- glorifikuje vlastnú skupinu a má negatívny postoj k „cudzím“.

Predsudky sa učíme „na kolenách matky a otca“. Vyplýva z toho, že výchova k tolerancii by nemala obsahovať metódy, ktoré vyvolávajú pocit ohrozenia (tresty) a nemali by sme dieťaťu ukazovať ako veľmi neznášame určitých ľudí a ako sa cítime lepší od nich.

Predpoklady pre formovanie sa autoritárskej osobnosti sú nátlak a násilie spojené s nedostatkom láskavosti a emotívneho tepla v rodine a priaznivých citov (ale nedemonštrovaných pričasto).

Neuspokojenie dôležitých potrieb

Potreby sú usporiadané do hierarchie, kým nie sú uspokojené nižšie, nedochádza k uspokojeniu vyšších. Z toho vyplýva, že ak nie sú uspokojené nižšie potreby, nemožno hovoriť o podmienkach pre toleranciu.

V nadväznosti na Maslowovu hierarchiu potrieb (Maslow, 1990) možno sa domnievať, že uspokojenie - neuspokojenie potrieb má určitý vzťah k tolerancii. Zrejme platí, že čím viacej

je neuspokojených dôležitých potrieb, tým väčšia je pravdepodobnosť, že sa u ich nositeľov objaví netolerancia. Ide o potreby:

- Potreby fyziologické (spánok, hlad a smäd, zachovanie rovnováhy a teploty).
- Potreba bezpečnosti (udržanie zdravia a života, udržanie priaznivých emotívnych podmienok, nenarušený rytmus života, zabezpečenie pocitu poriadku).
- Potreba afiliácie (patríť niekam).

Ak sú neuspokojené posledné dve potreby, vyvolávajú neprispôsobenie a následnú agresiu a hľadanie obetných baránkov. Ich uspokojenie sa prejavuje v silnej, odolnej na stresy osobnosti so sklonom k tolerancii.

- Potreba úcty (udržanie vysokého samohodnotenia, získanie pozitívneho hodnotenia zo strany iných ľudí, potreba sily, výsledkov, kompetencie, moci, nezávislosti, slobody, pocitu dôležitosti).
- Potreba sebarealizácie (robiť v živote to, na čo sú schopní, čo nás baví).
- Potreby poznania.
- Estetické potreby.

Kritici hovoria, že jednotlivé skupiny potrieb môžu nadobúdať autonómiu. Ak je to tak, potom možno uvažovať o kompenzácii potrieb, čo môže otvoriť väčší priestor pre kultiváciu postojov tolerancie aj v tzv. nižších sociálnych vrstvách a hlavne u ľudí sociálne vylúčených, či ohrozených vylúčením, kde možno predpokladať nízku mieru uspokojenia vyšších potrieb. Možno sa domnievať, že zatiaľ sa to dosahuje hlavne štedrým systémom sociálnych dávok a sociálnej pomoci a cenou za to je zneužívanie systému a následné oslabovanie sociálnej solidarity v spoločnosti.

Dehumanizácia vzťahov medzi ľuďmi

Humánne vzťahy sa vyznačujú akceptáciou, otvorenosťou, spontánnosťou, úprimnosťou a zaangažovaním. Dehumanizované vzťahy sa vyznačujú predmetovým vzťahom k ľuďom. Taký vzťah je potrebný vtedy, keď emócie by sa mohli stať prekážkou efektívnej pomoci - napríklad pri živelných pohromách či chirurgickej operácii.

Mechanizmus dehumanizácie.

Uznať určitú skupinu ľudí za nižší druh ľudí a následne ich marginalizovať, exkludovať, vyhnáť a skúsenosť ukazuje, že sme schopní aj vyhubiť. Takýto postoj a činy treba však legitimizovať a zbaviť sa tým zodpovednosti za svoje činy. Výborne sa na to hodia rôzne ideológie, ktoré ako vonkajšia barlička, lešenie okolo našej nerozvinutej, nepevnej osobnosti ponúknu zdôvodnenie pre naše činy, odstránia pochybnosti, podopru našu nezrelú osobnosť, zvonku ju vystužia, urobia silnou.

Dôsledky dehumanizácie:

- Inštrumentálny prístup k ľuďom,
- nerešpektovanie ľudských potrieb,
- ničenie ľudí.

K čomu slúži dehumanizácia?

- Môžu si ju vynucovať akútne vznikajúce potreby spoločnosti, napríklad rastúci počet ľudí v čase dopravnej špičky a následné „predmetové“ správanie sa dopravného podniku k „davu“ cestujúcich. Ide o javy, s ktorými sa nemožno zmieriť, ale ich existencia je pochopiteľnou situačnou reakciou na vzniknutý problém. Tieto reakcie sa stávajú problémom vtedy, keď sa s faktom dehumanizácie dlho nič nedeje a spoločnosť si postupne zvyká na to, „že je to tak“.

- Dehumanizácia používaná v sebaobrane, napríklad keď sa emotívne „vypaľujeme“ a dehumanizácia je obranným mechanizmom proti ambivalentným emóciám voči tým, o ktorých sa staráme).
- Dehumanizácia sa používa inštrumentálne (prostitúcia a iné, kedy ľudí máme ako predmety pre naše zisky či zábavu).
- Dehumanizácia v mene realizácie cieľov „vyššieho rádu“, pre dosiahnutie obecného dobra a pod. Stetnúť sa s tým možno hlavne v totalitných režimoch, ale nielen. Pocit ohrozenia zapríčinený krízami ekonomickými, politickými a ideologickými.

Neuspokojenie dôležitých potrieb počas kríz rôzneho druhu vyvoláva frustráciu. Frustrácia často vedie k agresii a vyhľadávaniu „obetného baránka“, ktorého možno obviňovať a preniesť na neho zodpovednosť za vlastný zlý stav, za zlý stav spoločnosti.

Literatúra

- Allport, G. W. 2004. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.
- Hamer, H., 1994. *Demon nietolerancji*. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne.
- Maslow, A.H., 1990. *Motywacja i osobowość*. Warszawa: PAX.
- Velký ..., 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

SOCIÁLNO - KULTÚRNE ZDROJE NETOLERANCIE

K týmto zdrojom netolerancie patria xenofóbia, etnocentrizmus, nacionalizmus, sústavy netolerantných postojov a ideológie nenávisť a antagonizmu.

Nedôvera k cudzím. (Podľa Becker, Barnes, 1964).

Xenofóbia, nedôvera k cudzím, je jedným zo štrukturálnych znakov spoločností, ktoré sú uzavreté a nepoznajú písmo, resp. nie je bežne používané. Ďalšími znakmi týchto spoločností sú duševná imobilita, susedská izolácia a kultúrna inercia, inými slovami nedostatočná medzikultúrna komunikácia. Xenofóbia sa vyskytuje tiež v rozvinutých spoločnostiach, ktoré používajú písmo, a to z dvoch dôvodov: nedôvera k cudzím, k iným, skrátka k nečlenom skupiny, patrí k základným sebaobránnym mechanizmom skupiny vôbec; tento univerzálny ľudský znak dokážu využiť diktátorské režimy a budovať na ňom autoritatívnu organizáciu spoločnosti, resp. totalitné usporiadanie ako v prípade fašistických a komunistických režimov. V technicky rozvinutej a pritom otvorenej spoločnosti je však reálna možnosť potlačiť tento mechanizmus pomocou informácií, ktoré prekenu neznalosť. V tradičnej, predpisomnej spoločnosti a v spoločnostiach autoritatívnych a totalitných informácie ako také veľa nezmôžu, pretože ide o uzavreté spoločnosti. Aby informácia mohla takéto spoločnosti „otvárať“, musia ju ľudia chcieť a vedieť prijímať vedieť jej pripisovať príslušný význam.

Franz Boas v *Antropology and Modern Life* (s. 140) píše: „Netolerancia sa často, ak nie vždy, opiera na sile mechanických reakcií a na silnom nepríjemnom pociť, ktorý zažívame, keď sa nesprávame v súlade so svojim návykom. Otvorený fanatizmus, viditeľný pri prenasledovaní heretikov si treba takto objasniť. ... Jeho psychologickým základom bola ... neschopnosť zmeniť spôsob myslenia, ktorý sa automatizoval a s tým spojená nemožnosť myslieť po novom. Preto sa to (*myslenie po novom - I.V.*) zdalo čímsi protispoločenským, a teda zločineckým.“

Duševná imobilita znamená, podľa H. Beckera a H.E. Barnes (1964: 69-75) nechť alebo neschopnosť alebo oboje k zmene spôsobu činnosti a myslenia. Je spojená s kultúrnou inerciou. Nie je výsledkom ľudskej prirodzenosti, ale výsledkom zvláštnej situácie, situácie susedskej izolácie. Susedská izolácia prospieva rozvoju prísnej spoločenskej kontroly a tá zase vyvoláva kultúrnu skostnatenosť. Dlhotrvalá susedská izolácia dovoľuje rozvinúť sa nemenným návykom, čo vyvoláva silný odpor proti zmene. Návyky, obyčaje, rutina, stereotypy dominujú nad všetkým a sú rituálne potvrdzované. Kultúrny kód sa odovzdáva ústne, s čím sa spája neochota k zmenám a ostrážitosť pred zmenami, ktoré prichádzajú s cudzincom. Až existencia písma umožnila uchovávať tradíciu aj pri zmenách v spoločnosti. Zmeny v spoločnosti sa stali možné bez toho, aby bola ohrozená skupinová pamäť a identita spoločnosti.

Inými slovami:

1. Staré oligarchie (napr. antická Sparta) vedeli, že kultúrny kontakt vnesie dezorganizáciu do spoločnosti. Svojim občanom preto zakazovali cesty mimo hranice spartskej polis a bránili cudzincom v prístupe do krajiny. Bolo to múdre? Z jedného hľadiska nie, z iného áno. Vznik demokracie, úcty k ľudskej dôstojnosti, vznik filozofie a vedy svedčia o tom, že múdro konali občania Athén, ktorí svoju spoločnosť otvorili cudzím vplyvom. Ale bez cti, hrdinstva, úcty k dedičstvu otcov a bez nespochybňovanej zodpovednosti voči celku a poslušnosti k tradícii a autoritám, ktoré sú ich nositeľmi, by zase bojovníci Sparty asi neubránili Thermopilský priesmyk proti zdrvujúcej presile Peržanov a Athény by asi nemali možnosť rozvinúť svoju demokraciu.
2. Máme sklon si myslieť, že negatívny postoj k cudzincovi je výsledkom ideologického či náboženského fanatizmu, alebo nepríjemných skúseností predchádzajúcich generácií. Akoby sme tým chceli povedať, že s nami osobne to vlastne nič nemá, že je to iba otázka vzdať sa fundamentalizmu, prehodnotiť predchádzajúce skúsenosti, že to vlastne nič nie je, nás ako takých, našej podstaty sa to skoro ani nedotkne. Nie je to pravda. Ak za referenčný rámec považujeme uzavreté spoločnosti, tak vieme, že negatívny postoj k cudzincom vzniká vtedy, keď cudzinec nepostupuje vo svojej činnosti a správaní podľa posvätného kódexu spoločenstva. Cudzinec keby ako nechcel, raz naruší, napríklad pre neznalosť, niektorý z mnohých tabu a obmedzení, ktoré úzkostlivo regulujú život predpísmenných skupín. V modernej spoločnosti nemáme s tabu až taký veľký problém, prisudzujeme mu stále menší význam. Napriek postmodernizmu však stále žijeme v určitom sociálnom, kultúrnom a politickom prostredí, ktoré spoluvytvárame a je zdrojom našej skupinovej identity, ale aj sociálnej kontroly. Netolerancia sa teda netýka cudzinca ako takého, ale cudzinca, u ktorého sa obávame, že jeho činnosť nerešpektuje, nebude rešpektovať kódex správania *in-group*.
3. Netolerancia sa však netýka iba cudzinca. Sociálna kontrola ťaží a zväzuje aj členov *in-group*).

Literatúra:

Becker, H., Barnes, H., E. 1964. *Rozwój myśli społecznej od wiedzy ludowej do socjologii.* Diel I. Warszawa: Książka i Wiedza. ss. 69 - 75.

Boas, F., *Antropology and Modern Life.*

Etnocentrizmus a nacionalizmus

Etnocentrizmus je presvedčenie, že vlastná skupina, ľud, ethnos je bodom, okolo ktorého sa otáča všetko ostatné, že je čímsi mimoriadne dôležitým. Spája sa s nechťou k cudzincom. Etnocentrizmus to sú postoje a presvedčenia, ktoré sú vlastné etnickým skupinám, pre ktoré je

kultúra vlastnej spoločenskej skupiny referenčným rámcom pre opis a hodnotenie kultúr iných skupín. Etnocentrizmus sa obyčajne spája s presvedčením o vyššej pozícii vlastnej skupiny a jej kultúry. Stretávame sa s tým u všetkých etnických skupín predpísomného obdobia.

Podľa H. Beckera a H., E. Barnes (1964: 69-75) predpísmenný človek uvažuje v kategóriách MY - ONI. Svoj ľud považuje za jediný opravdivý, za mieru všetkých iných, za centrum sveta. Znamená to:

1. Vo vzťahu k ľuďom z vlastnej skupiny, *in-group*, jej členovia trvajú na potrestaní viníkov, ktorí narušili tabu.
2. K iným skupinám, *they-group*, sú príkro nepriateľskí, dokonca aj vtedy, keď ide o jazykovo či kultúrne blízku skupinu. Necítia k nim sympatie a nesprávajú sa solidárne. Členovia *they-group* patria v očiach členov *in-group* do iného sveta. Preto mučenie, vraždenie, podpaľovanie, lúpeže a pod. sú pre predpísmenného človeka čímsi prípustným. Keď sa takéto ľudia stretnú s cudzincom, ktorý je k nim láskavý a poddajný, hovoria o ňom „Je skoro taký ako my“.

Podobnú tendenciu etnocentrizmu možno nájsť u takých ľudov, ktoré sú v ranných štádiách písmennosti (Číňania sa považovali za čosi lepšie, Egypťania za zvlášť milovaných bohmi, Židia za vyvolený národ).

S etnocentrizmom sa stretávame aj u moderných národov. Jeho existencia súvisí teda nielen s prvotným štádiom rozvoja spoločnosti. V súčasnosti je nástrojom legitimizovania, zefektívňovania a reprodukovania nerovného rozdelenia moci a zdrojov medzi skupinami, ktoré sú definované na základe etnicity či kultúry (bližšie pozri T. Skuttnab-Kangas, 1995).

Literatúra:

Becker, H., Barnes, H., E. 1964. *Rozwój myśli społecznej od wiedzy ludowej do socjologii*. Diel I. Warszawa: Książka i Wiedza. ss. 69 - 75.

Skuttnab-Kangas, T., 1995. *Jazyk, gramotnosť a menšiny*. Bratislava: MRG.

Sústavy netolerantných postojov

Šovinizmus. Rasizmus. Antisemitizmus.

Ideológie násilia a nenávisti.

Spájajú sa často s veľkými projektami reformy spoločnosti.

Nacizmus a fašizmus. Komunizmus.

Komunizmus je založený na antagonizme voči tým, ktorí majú súkromný majetok. Táto ideológia je založená na filozofii práce a v praxi na nenávisti k tzv. vykorisťovateľom a ich tzv. pomáhačom si vytýčila za cieľ vybudovať harmonickú spoločnosť rovnosti, bratstva a spolupráce. Cesta k tejto utópii je ale lemovaná nenávisťou a netoleranciou s výsledkom desiatok miliónov mŕtvych. Jasne sa ukázalo, že ľudskú slobodu a dôstojnosť nie je možné budovať na ich popretí. Čo okrem komunistov všetci dávno vedeli a vedia.

SOCIÁLNO - POLITICKÉ ZDROJE NETOLERANCIE.

Nadmerná dynamika zmien v spoločnosti.

Ide o to, že ľudia ktorí žijú v spoločnosti ktorá sa prudko mení, môžu takéto zmeny neunášať, pociťujú ich ako ohrozujúce a frustrujúce a reagujú netoleranciou voči „obetným baránkom“, čiže voči menšinám.

- Mnohí ľudia nie sú v stave udržať poznávaciu, emotívnu a konatívnu kontinuitu s predchádzajúcim stavom,
- Dochádza k destabilizácii spoločenského poriadku a sociálnych noriem, čo ústi do masovej anómie,
- Dochádza k zásadnému a rýchlemu narušeniu istôt, na ktoré boli ľudia socializovaní.

Pre generáciu, ktorú postihne takáto prudká a zásadná zmena to znamená, že sa snaží spomaliť, zastaviť tempo zmien, resp. sa snaží vybiť svoju frustráciu na „obetnom baránkovi“. Tým býva obyčajne cudzinec, alebo nečlen skupiny „my“. V každom prípade je tak slabý, že sa môže stať obetným baránkom, ale zároveň tak silný, že nepriateľstvo k nemu dokáže uvoľniť frustráciu spoločnosti a dokáže ju mobilizovať.

Život v anomickej spoločnosti

Ak ľudia vnímajú spoločnosť ako anomickú, túžia po istote, zakotvení. Nachádzajú ich v opore, ktorú im poskytuje autoritatívna ideológia, autoritatívny a zjednodušujúci pohľad na svet, autoritatívne a hierarchicky zorganizovaná spoločnosť. Táto opora zohráva funkciu „vonkajšieho lešenia“, „barličky“ o ktorú sa môže nestabilný, citiaci ohrozenie človek opierať. Uvoľňuje ich frustrácie a na druhej strane dá ich rozkolísanej či neutvorenej osobnosti, nerozvinutej identite náhražku, pocit zakotvenia, vonkajšiu oporu namiesto chýbajúcej vnútornej. Tiež istotu v konaní, návod čo a ako robiť. Umožní im cítiť sa veľkými a silnými. Bez nej sú ničím, s ňou dokážu všetko.

Táto vonkajšia štruktúra týchto nezakotvených a vnútorne nestabilných či nezrelých ľudí uniformizuje, dehumanizuje, robí z nich „automaty“, roboty, necitlivé na iný názor či konanie, utrpenie, potreby a situácie iných. Tolerujú iba tých, ktorí sú takí istí ako oni, pretože tí „iní“ ohrozujú svojou inakosťou stabilitu, ktorú im poskytuje autoritatívna ideológia a autoritatívne organizovaná spoločnosť.

Literatúra:

Kepiński, A., 1978. *Rytm życia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie. Pp. 5 - 127.

Zle realizovaná politika solidarity a integrácie spoločnosti

Pozri:

Kepková M., P. Víšek. 1999. „Romové v systémech sociální ochrany. Zdroje sociální distance.“ In *Romové v České republice*. Praha: Socioklub. s. 378-397.